

Јелена Ђ. Видић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
j.vidic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7471-2981

Милица С. Ковачевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
m.kovacevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7310-743X

ДИГИТАЛНО НАСЛЕЂЕ*

Сажетак: Животи појединца данас ипешко може да се замисли без коришћења иековина ИТ сисџема. Њеов вршолави развој и уиућеноси људи на исти довео је до шоа да лични подаци посиају важан, ако не и најважнији ресурс данашњице. Толико, да се називају и „нафџом новој доба”. Ово оиу-да шџо компаније своје махом бесилајне услује најлаћују корисницима иако шџо им заузвраи ираже све више различиих података. Насујрош иоме, већина иих истих корисника или не размисља шџа ће се десити са личним подацима након њихове смрти или није уиознаи на које све начине може да расолаже својим дишиалним добрима *mortis causa*. Ауиори у раду разматрају ишиање наследивоси дишиалних добара, а нарочито моућноси расолаања истим за случај смрти осџавиоца. Анализирајући актуелну домаћу реулаииву, као и иравац развоја дишиалној наслеђа у друим евројским државама, ауиори истовремено насџоје да иронаћу одговор на ишиање како иреба схваити појам дишиалној наслеђа у оквирима наше државе.

Кључне речи: дишиализовани подаци, дишиална добра, наслеђивање, универзална сукцесија, завештање.

* Рад је посвећен научно-истраживачком пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ чији је носилац Правни факултет у Новом Саду.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Живот типичног човека данашњице се једним делом простира и у виртуелном, паралелном свету. Скоро свако лице данас има додира са *online* подацима, профилима, мрежама и сајтовима. Већину свакодневних, месечних или годишњих обавеза једно лице може да изврши из удобности свог дома, електронским путем. Сваку информацију појединац може да пронађе на Интернету. Било коју куповину, већу или мању, може да изврши *online*. Често податке који су неком лицу изузетно важни, било у материјалном, било у емотивном смислу, оно управо чува, односно складишти на једном новом месту, у оквиру *online* простора. Неки од случајева које смо поменули подразумевају и отварање личних профила појединаца, са његовим многобројним подацима. Бројност таквих профила, режим, доступност и разноликост података које је једно лице спремно да подели, уређује управо оно само. Међутим, проблем настаје када лице премине. Његови профили, подаци и мреже настављају да постоје. Стога, након смрти оставиоца, иза њега, поред традиционалних добара остаје и скупина дигиталних добара, која се једним заједничким појмом означава као дигитално наслеђе.¹ Као логично, намеће се питање шта треба учинити са добрима која обитавају у виртуелном свету, те да ли и на који начин је могуће уредити њихову правну судбину.

1. ПРЕДМЕТ ДИГИТАЛНОГ НАСЛЕЂА

Било да се ради о традиционалном или дигиталном наслеђу, наследити се може само оно што улази у састав заоставштине. Према тексту Закона о наслеђивању Србије заоставштину чине сва наслеђивању подобна права која су оставиоцу припадала у тренутку смрти.² Иако наведени члан не помиње пренос обавеза, из осталих норми закона јасно произилази да на наследнике прелазе и обавезе.³ Права и обавезе која чине заоставштину, између осталог, морају по свом карактеру бити наследиви⁴, што се оцењује спрам сваког конкретног предмета наслеђивања. Сагледавајући домаће прописе, као и регулативу прихваћену у осталим савременим европским законодав-

¹ Вид. L. Kroiß, C.H. Horn, D. Solomon, *Nachfolgerecht – Erbrechtliche Spezialgesetze*, Nomos, 2019, s. 260.

² Вид. чл. 1 ст. 2 Закона о наслеђивању Србије, („Сл. гласник РС“, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015). У даљем тексту скраћено: ЗОН Србије.

³ Превасходно се мисли на правила о одговорности наследника за дугове оставиоца. Вид. чл. 222 и 224 ЗОН Србије.

⁴ Заоставштину чине права, обавезе и други правни ентитети који припадају оставиоцу у тренутку његове смрти, а притом су наследиви и слободни за наслеђивање. Вид. N. Gavella, *Nasljedno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2008, str. 54-61.

ствима, може се извести закључак да наслеђивање дигиталних добара није регулисано посебним законом.

Ипак, када се у обзир узму основни принципи на којима почива домаће наследно право, несумњиво је да форма, односно облик у ком се предмет наслеђивања налази, те начин на који се он складишти не би смео бити *differentia specifica* у погледу одлучивања да ли су такви предмети наследиви или не. Питање њихове наследивости не би требало да зависи од облика или места чувања, већ да произлази из саме природе предмета наслеђивања или евентуално специјалних правних норми. На пример, фотографије оставиоца које се налазе у фото-албуму и фотографије које се налазе на УСБ носачу или у оквиру *cloud-a*⁵ су у оба случаја творевине аутора и редовно улазе у састав заоставштине, без обзира на место на ком се чувају, односно да ли су материјално отелотворене или не. Са друге стране доктрина је подељена, на пример, у вези приватно размењених *online* порука. Једни их поистовећују са приватном преписком оставиоца, схваћеном у традиционалном смислу, у виду писама чуваних у посебној фиоци унутар радног кабинета које, према њиховом мишљењу, улазе у састав заоставштине.⁶ Други пак дају предност правилима о заштити личних података и тајности комуникације, те ова дигитална добра искључују из састава заоставштине.⁷

Приметно је, такође, да се постојећи институти наследног права начелно могу применити и на нове изазове. Наиме, уколико се пође од претпоставке да је жеља оставиоца да пренесе одређену врсту података која се налази у дигиталној форми, може се извести закључак да би у том случају предмет наслеђивања били управо поменути дигитализовани подаци, односно дигитална добра.⁸ Међутим, због своје форме ти подаци су уско по-

⁵ *Cloud* (облак) је рачунарски програм који пружа меморијски простор путем Интернета, помоћу ког се различите информације складиште на серверу компанија чије се cloud услуге користе. Поменута опција не оптерећује простор за складиштење на било ком уређају, а опет се информацијама може приступити у било ком тренутку, са било ког уређаја на основу приступних параметара. Вид. више S. Radovanović, *Upotreba računarskog programa u cloud computing-u*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 3/2013, str. 343-344. У раду ће се појам користити у свом изворном облику.

⁶ Вид. више Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Digitaler Nachlass (Leipold), 7. Auflage, 2017, доступно на: beck-online.

⁷ Вид. В. Klas, С. Möhrke-Sobolewski, *Digitaler Nachlass – Erbschutz trotz Datenschutz*, NJW 2015, s. 3473; К. Raude, *Der digitale Nachlass in der notariellen Praxis*, RNotZ 2017, s. 17; N. Preuß, *Ann. zu BGH, Urt. v. 12.07.2018 – III ZR 183/17 (Digitaler Nachlass)*, NJW 2018, s. 3146 наведено према: студији *Der digitale Nachlass*, Fraunhofer SIT, Universität Bremen/IGMR, Universität Regensburg, Darmstadt, 2019, s. 59. У наведеним радовима аутори заступају став да су како подаци тако и налози са којима су скопчани ненаследиви, јер се ради о личним добрима оставиоца која се његовом смрћу гасе.

⁸ Доктрина је неуједначена у погледу тога да ли подацима треба признати карактер стварних права и да ли их треба посматрати као објекте апсолутног права или је за њих примеренији уговорноправни режим. Такође, у литератури се помињу и ставови о увођењу

везани са физичким предметима тзв. медијумима или телесним носачима на којима се чувају. Суштинско питање, гледано са правног аспекта јесте да ли се преносом физичког предмета, рецимо музичког ЦД-а, истовремено са њим преносе и подаци који се на њему налазе или пак не? Односно, уколико се ствари поставе у контекст наследног права – да ли се завештајним располагањем, на пример горе поменутог ЦД-а, њиме аутоматски преносе и подаци складиштени на њему? Уско посматрано, само право које оставилац као власник има на медијуму не говори ништа о праву коришћења података складиштених на њему (подвукли аутори).⁹ С друге стране, како је већ наведено, жеља како оставиоца, тако и универзалних и сингуларних сукцесора може представљати не пренос самог физичког предмета, већ дигитализованих података. Према једном мишљењу, подаци похрањени на носачу деле судбину самог носача и као такви чине саставни део наслеђа.¹⁰ Према другом ставу, замка у погледу могућности коришћења података са и уз конкретан предмет може бити избегнута прецизном формулацијом унутар самог завештања, навођењем да се њиме преносе „и сва друга припадајућа права“.¹¹ Самим тим, имаоцима дигиталних добара на располагању је могућност да путем завештања пренесу сва права и овлашћења на своје наследнике у оном обиму у ком су их они током живота уживали. Надаље, они би могли и да одреде једно или више лица од поверења којима ће уступити приступ свим или неким дигитализованим подацима и то путем налога или легата. Најзад, могуће би било и да они завештајним наследницима и/или легатарима дају смернице за гашење или брисање своје дигиталне имовине, а то исто могу учинити и постављањем извршиоца завештања.

Напред изнето важи у свим оним случајевима када је оставилац овлашћен да приступи подацима који су смештени на медијуму, било да су у

посебног, новог права интелектуалне својине. Вид. студију *Der digitale Nachlass*, Fraunhofer SIT, Universität Bremen/IGMR, Universität Regensburg, Darmstadt, 2019, s. 121-149; Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Digitaler Nachlass (Biermann), Münchener Anwaltshandbuch Erbrecht, 5. Auflage, 2018, доступно на: beck-online; С. Мидоровић, *Грађанскојравни режим података који настају употребом њамејнних уређаја*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2/2018, стр. 676-678.

⁹ Вид. Ch. Keim, D. Lehmann, *Vermächtnis von Daten auf „Original-Datenträgern“*, Beck'sches Formularbuch Erbrecht, 4. Auflage 2019, s. 1.

¹⁰ Вид. Th. Hoeren, *Der Tod und das Internet – Rechtliche Fragen zur Verwendung von E-Mail und WWW-Accounts nach dem Tode des Inhabers*, NJW 2005, s. 2113-2114. Према параграфу 90 Немачког грађанског законика медијуми на којима су складиштени дигитализовани подаци оставиоца могу се подвести под појам ствари, на којима се може засновати право својине као апсолутно право и стога, они као тако схваћени предмети могу прећи редовном универзалном сукцесијом на наследнике оставиоца. Вид. параграф 90 Немачког грађанског законика (BGB), доступно на: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb>, датум посете: 30.12.2021. као и студију *Der digitale Nachlass*, Fraunhofer SIT, Universität Bremen/IGMR, Universität Regensburg, Darmstadt, 2019, s. 48.

¹¹ Детаљније вид. Ch. Keim, D. Lehmann, *op. cit.*, s. 2.

питању његови подаци на лично његовом медијуму, било да су подаци правноваљано стечени од другог лица – нпр. куповином ЦД-а.¹²

2. УГОВОРНИ ОДНОС ОСТАВИОЦА И ПРУЖАОЦА УСЛУГА

Када се говори о дигиталном наслеђу, често се пренебрегава чињеница да дигитализовани подаци повезују неколико субјеката, који нису међусобно повезани само могућношћу наслеђивања. Ти други односи, како ће анализа показати, умногоме утичу на положај потенцијалних наследника, односно легатара. У првом реду, то су односи између оставиоца и провајдера, те положај имаоца ауторских права над ауторским делима која се стављају на располагање корисницима путем различитих платформи. Примери су широко распрострањене друштвене мреже као што су *Instagram*, *Facebook* или *Twitter*, затим *Yahoo* и *Google* налози, те платформе као што су *Deezer*, *iTunes* или *Netflix*, које стављају на располагање музичка односно филмска дела, уз претходно прибављену дозволу, на даље коришћење крајњим корисницима.

Уколико се ради о дигиталним добрима која се налазе на серверима провајдера, њихова судбина често зависи од правила садржаних у општим условима коришћења. Она се махом могу сврстати у неку од следећих група: правила која изричито забрањују пренос дигиталних добара, било за живота, било за случај смрти; правила која садрже општу забрану преноса дигиталних добара, али га могу дозволити у изузетним ситуацијама; она која изричито предвиђају могућност преноса дигиталних добара и најзад, правила која не садрже никакве информације о овом питању.¹³ Приметно је да се у општим условима коришћења не прави разлика између врсте података који се налазе на платформама. Наиме, када је реч о друштвеним мрежама, корисник је приликом регистрације дужан да подели своје личне податке, док је касније приликом коришћења слободан да поставља и дели своја ауторска дела у виду фотографија, видео записа, разних својих других умотворина, те да размењује поруке са другим корисницима. Врста података која приликом ових активности заврши на серверу провајдера није иста. С једне стране, у питању су лични подаци корисника, али често и лични подаци других корисника, док су, с друге стране, то ауторска дела самог корисника. Када се у општим условима коришћења помиње забрана преноса података

¹² Вид. С. Мидоровић, Грађанскоправни режим података који настају употребом паметних уређаја, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2/2018, стр. 672. У свим другим случајевима, важи правило *nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*.

¹³ Вид. код N. Banta, *Inherit the Cloud: The Role of Private Contracts in Distributing or Deleting Digital Assets at Death*, *Fordham Law Review*, Vol. 83/2014, p. 817.

на трећа лица, не прецизира се о којој врсти података се ради. Да ли су то лични подаци који под одређеним условима и треба да буду заштићени или су то ауторска дела којима оставилац може слободно даље да располаже, без обзира на то где их је провобитно поставио, па свакако и за случај своје смрти.¹⁴

Развојем појма дигиталног наслеђа и његовим бољим схватањем, сведоци смо промена, где и компаније почињу да уважавају наведену разлику. Првобитно, већина их је спадала у прву групу, намећући апсолутну забрану, те доводећи титуларе дигиталних добара у ситуацију где они нису имали слободу да одлучују шта ће се десити са њиховим дигиталним добрима након њихове смрти.¹⁵ У данашње време, компаније које имају милионе корисника можемо груписати у две целине. Неке од њих нуде могућност уклањања профила по наступању смрти, док поједине пружају опције које заправо гарантују наследницима приступ подацима.

Поред могућности која подразумева да сам корисник за живота трајно обрише своје налоге и сачува податке које даље жели да пренесе на своје наследнике, брисању налога се може приступити и уколико се провајдер увери да је наступила смрт корисника. Наведена опција може се сматрати општеприхваћеном јер су све компаније вољне да обришу налог по наступању смрти корисника.¹⁶ Приликом брисања налога, провајдери морају бити изузетно пажљиви и одлуке доносити након што се увере да је смрт заиста наступила, те након што им сами наследници затраже уклањање налога. Потенцијални наследници су дужни да докажу свој однос са преминулим корисником, подношењем извода из матичних књига и/или завештања, а неретко и оста-

¹⁴ Вид. више С. Радовановић, *Ауторско право након смрти аутора*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2004, стр. 201-224.

¹⁵ На пример, раније је неактивност корисника водила брисању односно гашењу налога, па су провајдери након протекла одређеног временског периода – од три до шест месеци или годину дана, имали слободу да приступе брисању налога. То је до недавно био случај са друштвеном мрежом *Facebook*, а последњим увидом у опште услове коришћења *Twitter* друштвене мреже, рок од шест месеци неактивности је задржан. Вид. <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/inactive-twitter-accounts>, датум посете: 12.08.2022. године. Неретко је због тога у страниј доктрини заступан став да општи услови коришћења озбиљно нарушавају један од основних принципа наследног права – универзалну сукцесију, те да се тим уговорима не може забранити или ограничити наследницима да прибаве своје наследство. Вид. код N. Vanta, *op. cit.*, p. 842.

¹⁶ Видети више у одељку *Help Center* компаније *Meta*, како друштвене мреже *Instagram*, https://help.instagram.com/264154560391256/?helpref=related_articles, тако и друштвене мреже *Facebook*, https://www.facebook.com/help/1518259735093203?helpref=related_articles. Исто решење важи за *Twitter*, <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/contact-twitter-about-a-deceased-family-members-account>, за *Google* и *Yahoo*, као и са њима повезане налоге као што је на пример *YouTube* налог. Вид. <https://support.google.com/accounts/answer/3036546>, те <https://ph.help.yahoo.com/kb/SLN2021.html>, датум посете: 12.08.2022. године.

винског решења, односно у државама где је признато и наследничког уверења – *Erbschein*. Провајдери не би смели олако поступати по дојавама других корисника које неретко могу бити и малициозне или пак по непровереним новинским натписима.¹⁷ Међутим, наведена солуција не говори ништа о преузимању података који се налазе на налогу или су са њим повезани, већ само о њиховом уклањању.

Надаље, по последицама слична ситуација јесте и активирање тзв. спомен-налога у случају смрти (*Memorialized account*), коју предвиђа компанија *Meta*. Она подразумева да се садржај на профилу трајно чува на серверу провајдера, али се истом више не може приступити, нити се он може преузети, чак ни уз приступне параметре.¹⁸ Евентуално, корисник друштвене мреже *Facebook*¹⁹ може да одреди једну особу од поверења која такође мора да има профил на поменутој друштвеној мрежи, а која ће потом моћи да управља спомен-налогом (*Legacy Contact*).²⁰ Штавише, у појашњењу се наводи да се особа од поверења мора именовати у завештању или „сличном правном документу који изражава јасну сагласност“ у коме се недвосмислено изражава воља и пристанак преминулог корисника да јој се омогући ограничени приступ подацима. Последично, уколико лице премине без за-

¹⁷ У једном случају у Немачкој, профил кориснице је свега шест дана након трагичне смрти „закључан“, без знања и сагласности њених родитеља као законских заступника и законских наследника, а све на основу пријава других (исто тако малолетних корисника) и натписа у новинама. Вид. пресуду Савезног суда правде Немачке – BGH Urteil III ZR 183/17 von 12.07.2018. Пресуда доступна на званичној интернет страници суда, <https://juris.bundesgerichtshof.de>, датум посете: 15.02.2022. године.

¹⁸ За активирање спомен-налога такође је потребно доказати чињеницу смрти и везу са преминулим, док се у наставку посебно наглашава да компанија неће пружити информације о пријављивању на налог, те да би такво делање било у супротности са општим условима коришћења. Изнета солуција такође не нуди могућност преузимања података.

Вид. на https://www.facebook.com/help/1111566045566400/?helpref=related_articles, као и на https://help.instagram.com/629384070470153/?helpref=related_articles, датум посете: 12.08.2022. године. Такође: D. Klasiček, *What happens to your Gmail and Facebook account after you die?*, Economics of Digital Transformation, University of Rijeka, Faculty of Economics and Business, Rijeka, 2019, str. 46-48.

¹⁹ Компанија *Meta* нуди постављање особе од поверења само за једну друштвену мрежу у свом власништву, а то је друштвена мрежа *Facebook*. Остаје нејасно зашто и корисницима друштвене мреже *Instagram* није дата иста могућност, поготово када се у обзир узме податак да *Instagram* броји преко 500 милиона активних корисника који на дневном нивоу деле приближно 80 милиона фотографија. Вид. *Wikipedia* страницу: <https://en.wikipedia.org/wiki/Instagram>, датум посете: 12.08.2022. године.

²⁰ Тако постављена особа од поверења може да прихвата или одбија нове захтеве за пријатељства, док већ постојеће пријатеље не може да обрише, нити може самостално да шаље захтеве за нова пријатељства. Надаље, може да мења профилну и насловну фотографију, да пише по „зиду“ (*wall*) корисника, те уколико је то корисник изричито дозволио и да сачува његове фотографије и друге записе на локалне медијуме. Приватне поруке преминулог корисника остају ван домашаја.

вештања ова опција остаје ван његовог домаћаја. У том случају потенцијални законски наследници, како досадашња пракса показује, морали би да прибаве судску одлуку како би приступили подацима, при чему ни успех у судском поступку није гаранција да ће им бити обезбеђен приступ налогу и свим траженим подацима.²¹

Како корисници на појединим платформама могу бити и креатори различитог садржаја, што је посебно приметно на *YouTube* каналима, а у последње време и на друштвеној мрежи *Instagram*, поред поменутих података, иза корисника остају и новчана средства на која потенцијални наследници имају право. Конкретно, када се говори о *YouTube* каналу који се налази у склопу *Google* налога, у оквиру опције *Inactive Account Manager* самом кориснику се оставља простор да уреди пренос података у случају неактивности. Уколико корисник премине, а не искористи дату могућност, сама компанија се обавезала да на потенцијалне законске наследнике, као чланове уже породице, пренесе заостала новчана средства, без давања приступних података и контроле над налогом.²²

Најновије, уједно и највеће измене које наследницима омогућују приступ самим дигиталним добрима стижу из компаније *Apple*, која такође уводи опцију контакта у случају смрти (*Legacy Contact*) за све кориснике *iPhone*, али у знатно ширем обиму.²³ Наиме, нова опција пружа корисницима могућност да одреде једну или више особа од поверења које ће моћи да приступе њиховом *Apple* налогу након њихове смрти уз помоћ тзв. приступног кључа (*access key*). *Apple* предвиђа ограничење у погледу броја контаката, при чему један корисник може да постави максимално пет особа. Уз приступни кључ,

²¹ Поменућемо два примера, где се један тиче управо друштвених мрежа, а други приступа електронској пошти преминулог. У оба случаја, врховни судови као највише инстанце, заузели су став да су компаније дужне да предају тражене податке, те да је у првом случају *Facebook* налог корисника наследив, а у другом *Yahoo* налог електронске поште. Компаније су међутим, поступајући по одлукама судова, наследницима предале телесне носаче са подацима, док им сам приступ налогу, ни у случају постојања правноснажне пресуде, није гарантован. У првом случају је предат УСБ диск са 14.000 страница у ПДФ формату, а у другом случају ЦД и три кутије за складиштење папира са више од 10.000 страница. Вид. пресуду Савезног суда правде Немачке – BGH Urteil III ZR 183/17 von 12.07.2018 и вид. пресуду оставинског суда у Мичигену, *In re Estate of Ellsworth*, No. 2005-296, 651-DE (Mich. Prob. Ct. Mar. 4, 2005). Пресуда доступна на: https://www.lawjournals.co.uk/cases_referred/in-re-ellsworth-no-2005-296-651-de-mich-prob-ct-2005, датум посете: 05.01.2022. године.

²² Вид. више на: <https://support.google.com/accounts/answer/3036546>, датум посете: датум посете: 30.12.2021.

²³ Последње измене објављене су 13. децембра 2021. године и представљају део 15.2. IOS пакета ажурирања, у одељку „Apple ID“. Доступно на: <https://support.apple.com/en-us/HT212788>, датум посете: 30.12.2021. године. Често корисници паметних телефона, поред фотографија и видео записа, на телефонима чувају и приступне параметре за све или неке себи важне апликације, те се давањем приступа самом телефону, даје приступ и за други, много шири дигитални садржај.

потребно је да контакти доставе и потврду о смрти, након чега компанија проверава испуњеност услова и уколико не уочи неке недостатке, даје могућност лицу да уз помоћ нове шифре приступи свим подацима преминулог корисника. На овај начин, самим корисницима пружена је могућност да постављањем бенефицијара уреде судбину приступа својим подацима и добрима складиштеним на паметном телефону, односно на *cloud*-у повезаним са телефоном. Иако дата могућност није ограничена само на наследнике, јасно је да особе од поверења могу да буду и из круга законских односно завештајних наследника, те да ће таква лица најпре моћи да докажу свој интерес према компанији. Од свих напред описаних могућности, чини се да је последње наведена у складу са основним принципима наследног права, те остаје да се види на који начин и у којој мери ће бити коришћена, као и да ли ће друге платформе у будућности проширити своје поставке и усвојити слична решења.

Када су у питању друге платформе путем којих корисник има приступ *online* књигама, музици и филмовима или видео-игрицама, пре покушаја давања одговора на питање да ли се такав садржај може наследити, најпре је неопходно указати на овлашћења која сам корисник има. С једне стране, може се радити о ситуацији где корисник има овлашћења којима може располагати, у ком случају он преузимањем датотеке стиче и право даљег преноса на наследнике. Става смо да тада путем универзалне сукцесије на наследнике прелази и дигитални садржај.²⁴ С друге стране, могуће је да корисник пристајући на опште услове коришћења, уговорним односом на себе преузме само право коришћења.²⁵ С обзиром да је наслеђивање деривативан начин стицања, на наследнике могу прећи само она права која оставилац има и то у обиму у ком их и он сам ужива. Стога, да бисмо одговорили на питање да ли се у поменутом случају ради о наследивим правима и обавезама, неопходно је осврнути се и на правну природу закљученог корисничког уговора. С обзиром да је реч о једном облигационо-правном односу, по правилу, наследници би били овлашћени да ступе на оставиочево место у поменутом уговорном односу. Ипак, не сме се по аутоматизму претпоставити да су сви уговорни односи оставиоца наследиви. Неопходно је претходно утврдити о

²⁴ У том случају ради се о искључивом уступању имовинских права. Вид. чл. 62 ст. 2 Закона о ауторским и сродним правима, („Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – одлука УС и 66/2019). У даљем тексту скраћено: ЗАСП Србије.

²⁵ Корисници стога морају бити пажљиви приликом упознавања са општим условима пословања, јер се неретко по платформама помиње реч „купи“ и корисници кликом могу помислити да су стекли жељени садржај, а заправо су га само преузели на коришћење у одређеном временском периоду и исти не поседују. Вид. на пример опште услове компаније *Amazon*, где корисник преузима само лиценцу, која је непреносива. Доступно на: <https://www.amazon.com/gp/help/customer/display.html?nodeId=GLSBYFE9MGKKQXXM>, датум посете: 05.02.2022. године.

којој врсти уговора се ради, те да ли је реч о личној облигацији или не. Следствено томе, сви уговори корисника закључени спрам његових личних својстава били би ненаследиви.²⁶ Надаље, уговорне стране споразумом, чак и у ситуацији када се не ради о личној облигацији, могу да искључе наследивост. Компаније користећи своју позицију моћи, напомињу у општим условима пословања да су сва уговорна права и обавезе непреносива на трећа лица. Просечном кориснику остаје само да прихвати или одбије понуђено стање, јер се ради о једном адхезионом уговору. Но, иако се појмови непреносивости и ненаследивости у већини случајева подударају, не ради се о синонимима. Нека права могу бити непреносива, али наследива и обрнуто.²⁷ Стога је питање да ли се, у општим условима поменута непреносивост уговорних права и обавеза, односи само на послове *inter vivos* или и на послове *mortis causa*, те да ли су такве одредбе неправичне или претерано строге према корисницима. Компаније су става да је забрана апсолутна²⁸, но мишљења смо да би опште услове пословања требало прецизније формулисати. Међутим, не сме се из вида изгубити ни чињеница да уступање имовинских права, када је реч о ауторским правима, а што је најчешће и случај, може бити искључиво и неискључиво. Када у корисничком уговору није назначено о којој врсти уступања се ради, ЗАСП Србије заузима став да је реч о неискључивом преносу права.²⁹ Сходно томе, када се говори о платформама које дају на даље коришћење ауторска дела, даљи корисници односно у нашем случају будући оставиоци нису искључиви корисници и као такви немају право да тим овлашћењима даље располажу.³⁰ Самим тим, то исто право ускраћено је и њиховим наследницима. Иако су услови коришћења махом исти за све кориснике и не представљају ништа друго до упутства техничке природе за коришћење услуга,³¹ најбоље би било да свако заинтересовано лице само закључи кориснички уговор.

Надаље, у члану 142 став 3 Закона о облигационим односима наводи се да општи услови обавезују уговорну страну ако су јој били познати или

²⁶ То би, на пример, били уговори које оставилац закључује са компанијама које нуде услуге *online* провадацисања, као што је апликација *Tinder*.

²⁷ Вид. Д. Ђурђевић, *Институције наследној праву*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2020, стр. 50.

²⁸ Законским наследницима је једино дата могућност да угасе/обришу профил са целокупним дигиталним садржајем у случају смрти блиског лица. Вид. на пример *Netflix*, <https://help.netflix.com/en/node/110165> и *Amazon*, <https://www.amazon.co.uk/gp/help/customer/display.html?ie=UTF8&nodeId=GUU8DRRE5NUNH8T5>, датум посете: 22.08.2022. године.

²⁹ Вид. чл. 62 ст. 4 ЗАСП Србије.

³⁰ Вид. чл. 62 ст. 3 ЗАСП Србије, као и С. Радовановић, *Обим дозвољеној умножавања рачунарскеј програма код уговора о лиценци*, Анали Правног факултета у Београду, Београд, 1/2013, стр. 172-180.

³¹ Вид. L. Kroiß, C.H. Horn, D. Solomon, *op.cit.*, s. 271.

морали бити познати у часу закључења уговора.³² Међутим, са напред изнетим могућностима у вези планирања сукцесије просечни корисник није ни упознат, већ се све напред побројане ставке тренутно налазе у оквиру посебног одељка који се односи на пружање помоћи корисницима (*Help Center*). Иако статистика показује да ретко ко и прочита опште услове пре него што на исте пристане, они који би и желели да се са њиховим садржајем упознају, остају ускраћени за одговор на питање које то све могућности стоје на располагању самом кориснику и његовим наследницима након смрти.³³ Ради боље видљивости, поред опште одредбе да су корисници везани свим правилима, па и оним која се налазе на другим местима, мишљења смо да би и у општим условима коришћења требало поменути наведене могућности, макар и само упућујући на посебан одељак.

3. ПОЈАМ ДИГИТАЛНОГ НАСЛЕЂА

На основу свега изнетог, може се уочити да је сам појам дигиталног наслеђа врло комплексан и да је врло изазовно прецизно га дефинисати. Консултујући доступну стручну литературу, аутори су дошли до закључка да прецизна дефиниција не постоји, те да је одсуство једне такве прецизне дефиниције оправдано. Прецизно дефинисати појам у настајању значило би зауставити његов даљи развој и изоставити све оно што готово свакодневни раст ИТ система са собом носи. Чак и ово о чему данас пишемо, пре само неколико деценија је било непознаница, а врло је вероватно да ситуација неће бити много другачија ни у деценијама које нам предстоје. С друге стране, треба имати у виду чињеницу да су подаци које треба схватити као дигитално наслеђе, по својој природи врло хетерогени и као такви скопчани са различитим, често дијаметрално супротним интересима. Стога би дигитално наслеђе требало посматрати као један скупни, генерични појам који би се у најширем смислу могао схватити као „свеукупност дигиталних добара“, који не подразумева јединствени предмет наслеђивања, већ више правну позицију оставиоца да пренесе дигитализоване податке које он као корисник има у вези са ИТ системима. То би били сви поменути дигитализовани подаци који се чувају на медијумима, на Интернету и на *cloud*-у, као што су фотографије, електронски текстови, видео и аудио записи, кориснички налози и њихови приступни подаци, али и електронска пошта, права на

³² Вид. чл. 142 ст. 3 Закона о облигационим односима Србије, („Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 18/2020).

³³ Аутори су за њих сазнали занимајући се за тему, из литературе, а затим претражујући конкретне могућности на интернету, а не као редовни корисници поменутих платформи.

веб страницама и доменима, сопствена *online* трговина, *YouTube* налози са приходима од оглашавања, крипто-валуте, *online* банкарство и многа друга, по својој природи, разноврсна добра. Тако схваћено дигитално наслеђе може несметано да се развија, не уводећу неку посебну категорију у смислу наслеђивања и остављајући посебним гранама права могућност да уведе посебне услове и ограничења.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Дигитална добра су у великој мери заменила или су на путу да замене личну покретну имовину појединца, посебно имајући у виду да врсте дигиталних добара расту практично из дана у дан.

У домаћем правном систему, дигитално наслеђе није регулисано посебним нормама, с тим што је несумњиво да се основни принципи на којима почива домаће наследно право начелно могу применити и на наслеђивање дигиталних добара. Тако се, како смо то видели, у одређеним ситуацијама, универзална сукцесија може несметано одвијати, с тим што се у случају постојања уговорних односа које је корисник закључивао током живота са пружаоцима *online* услуга, морају узети у обзир и општи услови коришћења пружаоца ових услуга. Мишљења смо да би најбоље решење представљало оно којим би се самим корисницима оставила могућност да одлуче о судбини својих корисничких налога у случају смрти, а које би требало предвидети општим условима пословања. Треба нагласити да чак и у случају неангажовања самих корисника или непостојања одговарајућих правила конкретних компанија, потенцијалним наследницима није ускраћено право на наслеђивање, с тим што би се оно у оваквом случају, барем према постојећем стању ствари, могло реализовати на тежи начин, односно искључиво у судском поступку.

Упркос растућој вредности и важности дигиталних добара, посматрано са аспекта регулативе дигиталног наслеђа, ситуација је и на остатку европског правног тла иста. Става смо да непостојање посебних законских прописа који би били посвећени наслеђивању дигиталних добара представља управо последицу тога што дигитално наслеђе треба посматрати као један скупни појам, који се не односи на јединствени предмет наслеђивања, већ превасходно на правну позицију корисника као оставиоца, при чему треба узети у обзир и чињеницу да је претходно неопходно постићи и одређени степен сигурности и доследности у погледу тога шта дигитализовани подаци јесу. Стога нам се чини да би у овом стадијуму развоја појма дигиталног наслеђа, постојање прецизних правила било и преурањено.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Литература

- Banta Natalie, *Inherit the Cloud: The Role of Private Contracts in Distributing or Deleting Digital Assets at Death*, Fordham Law Review, Vol. 83/2014, 799-854.
- Der digitale Nachlass**, Fraunhofer SIT, Universität Bremen/IGMR, Universität Regensburg, Darmstadt, 2019.
- Gavella Nikola, *Nasljedno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2008.
- Ђурђевић Дејан, *Институције наследној љрава*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2020.
- Keim Christopher, Lehmann Daniel, *Beck'sches Formularbuch Erbrecht*, 4. Auflage, München, 2019.
- Klas Benedikt, Möhrke-Sobolewski Christine, *Digitaler Nachlass – Erbenschutz trotz Datenschutz*, Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 2015, s. 3473-3478.
- Klasiček Dubravka, **What happens to your Gmail and Facebook account after you die?**, Economics of Digital Transformation, University of Rijeka, Faculty of Economics and Business, Rijeka, 2019, str. 37-56.
- Kroiß Ludwig, Horn Claus-Henrik, Solomon Dennis, *Nachfolgerecht – Erbrechtliche Spezialgesetze*, Nomos, 2. Auflage, 2019.
- Мидоровић Слобода, *Грађанскојравни режим љодатњака коју насљају уљољребом љаметњих уређаја*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2/2018, 663-679.
- Preuß Nicola, **Digitaler Nachlass – Vererbbarkeit eines Kontos bei einem sozialen Netzwerk**, Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2018, s. 3146-3149.
- Radovanović Sanja, *Uпотреба рачунарског програма и cloud computing-а*, Zbornik radova Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 3/2013, str. 343–357.
- Радовановић Сања, *Обим дозвољеној умножавања рачунарској љрођрама код уљовора о лиценци*, Анали Правног факултета у Београду, Београд, 1/2013, стр. 169-197.
- Радовановић Сања, *Ауљторско љправо након смрћи ауљтора*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 2/2004, стр. 201-224.
- Raude Karin, *Der digitale Nachlass in der notariellen Praxis*, Die Rheinische Notar-Zeitschrift (RnotZ) 2017, s. 17-27.
- Hoeren Thomas, *Der Tod und das Internet – Rechtliche Fragen zur Verwendung von E-Mail- und WWW-Accounts nach dem Tode des Inhabers*, Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 58/2005, s. 2113-2117.

Законски текстови

- Закон о наслеђивању Србије – („Сл. гласник РС“, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015)
- Закон о облигационим односима Србије – („Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 18/2020)
- Закон о ауторским и сродним правима – („Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – одлука УС и 66/2019)

Интернет извори

- Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Digitaler Nachlass, beck-online (<https://beck-online.beck.de/>)
- Немачки грађански законик (BGB), <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>
- Савезни суд Немачке (BGH), <https://juris.bundesgerichtshof.de>
- Twitter* Центар за помоћ, <https://help.twitter.com/>
- Instagram* Центар за помоћ, <https://help.instagram.com/>
- Facebook* Центар за помоћ, <https://www.facebook.com/help/>
- Google* Помоћ, <https://support.google.com>
- Yahoo* Помоћ, <https://ph.help.yahoo.com/>
- Wikipedia* страница, <https://en.wikipedia.org/wiki/Instagram>
- Law Journals*, https://www.lawjournals.co.uk/cases_referred/in-re-ellsworth-no-2005-296-651-de-mich-prob-ct-2005
- Apple* служба за корисничку подршку, <https://support.apple.com>
- Amazon* корисничка подршка, <https://www.amazon.co.uk/gp/help/customer/display.html?ie=UTF8&nodeId=GUU8DRRE5NUHH8T5>
- Netflix* корисничка подршка, <https://help.netflix.com/en>

Jelena Đ. Vidić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
jvidic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7471-2981

Milica S. Kovačević
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
M.Kovacevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7310-743X

Digital Inheritance

Abstract: *Nowadays, the life of an individual can hardly be imagined without using the attainment of the IT system. Its vertiginous development and people's familiarity with it has led to the fact that personal data are becoming an important, if not the most important, resource today. So much so, that they are also called "the oil of new era". This is coming from the fact that companies now charge users for their mostly free services by asking them for more and more different data in return. Contrary to that, most of the users do not think about what will happen to their personal data after their death or are not aware of all the ways they can dispose of their digital assets mortis causa. The authors consider the question of heritability of digital goods, and especially the possibility of disposing of them in the event of the death of the testator. Analyzing the current domestic regulations, as well as the direction of development of digital inheritance in other European countries, at the same time the authors are trying to find an answer to the question how to understand the term of digital inheritance within the framework of our country.*

Keywords: *digitized data, digital assets, inheritance, universal succession, last will.*

Датум пријема рада: 11.09.2022.

Датум прихватања рада: 04.10.2022.